

A kötet pozitívumait és negatívumait egybevetve, úgy gondolom, jelentős zene- és kultúrtörténeti munkát olvashatunk, amely remélhetőleg a következő kiadásában integrálja a fentebbi javaslatok néme-lyikét. Viszont így is méltó helyet foglal

el az elszánt rockerek polcain, az elporo-
sodott bakelitek, az agyonhallgatott ka-
zetták és a korszakról el nem mesélt tör-
ténéteket őrző ereklyék mellett.

Fodor János

■ **JEGYZETEK**

1. Jávorszky Béla Szilárd-Sebők János: *A magyarrock története*. 1–2. Népszabadság könyvek, Bp., 2005–2006; Sebők János: *Rock a vasfüggöny mögött*. GM és Társai Kiadó, Bp., 2002; Szőnyi Tamás: *Nyilván tartottak*. Magyar Narancs–Tihany Rév Kiadó, Bp., 2005.
2. Szőnyi Tamás: i.m.
3. Például Tóth Eszter Zsófia: *Rock, hazugság, Ifipark. A kollaboráció fogalmának értelmezése: „Da-
los” ügynökügye és ennek emlékezete*. Korall 39.sz. 2010. 145–174. Valamint Tóth Eszter Zsófia: *Az István, a király, a Bikini és az ügynökök*. Betekintő 2010. 4. 1–5.
4. A *Privát Rocktörténet* című dokumentum sorozat 2006 óta van jelen különböző tévécsatornákon. A sorozat lényegében különböző együttesek történeteit dolgozza fel, de a lefogatott nyersanyagból a stáb tematikus részeket is összeállított, például a *Könnyűzene és a létező szocializmus* címmel. A sorozat egyes részei az interneten is elérhetőek.
5. Az eseményről a kötet 330–332 oldalain olvashatunk.

A MENTÁLIS SZŰRŐKRŐL – AVAGY MIT LÁTOTT GOETHE ASSISIBAN

Imagológia. A nemzeti karakterek kulturális konstrukciói és irodalmi reprezentációi

■ Ajtony Zsuzsanna egy rendkívül érde-
kes kiadvánnyal járult hozzá irodalom- és
kultúratudományi, társadalomlélektani
ismereteink bővítéséhez, amikor kiválo-
gatta, lefordította és magyarázó jegyzetek-
kel látta el egy angol nyelvű szakkönyv,
a Manfred Bellner és Joep Leersen által
szerkesztett, 2007-ben, Amszterdamban
megjelent *Imagology. The cultural con-
struction and literary representation of
national characters. A critical survey* cí-
mű vaskos kötet bennünket leginkább
érintő részeit. Igazi kutatói segédanyag-
ként a tolmácsolt könyv minden egyes fe-
jezetének a végén válogatott bibliográfia
áll a témakör iránt érdeklődő olvasók ren-
delkezésére.

Az imagológia a kultúratudományok
körébe tartozó tudományos paradigma,
amelynek témája az idegenről, a Másikról
az irodalomban, művészetben, médiában
és a kultúra más formáiban megjelenő ké-
pek vizsgálata. Szorosan kapcsolódik az
összehasonlító irodalom- és történettudo-
mány, mentalitástörténet, genderkutatás,

szociálpszichológia, axiológia, kulturális
antropológia, kultúraelmélet, kritikai
kultúrakutatás, képelmélet, politológia,
nemzetközi kapcsolatok, szociológia,
rendszerelméletek vagy akár a kognitív
nyelvészet másságképeket elemző terü-
leteihez. Sorin Mitu¹ olyan transzdisz-
ciplináris humán tudományterületnek
látja, amely – az interdiszciplinaritáson
túlnöve – önálló módszertant és státust
érdemel. Virágzása a múlt század hetve-
nes-nyolcvanas éveire tehető, ám konklú-
zióit ma is felhasználja majdnem minden
embertudomány. Az alteritásról alkotott
kép tanulmányozását párhuzamosan,
egymástól függetlenül tűzte ki céljául az
összehasonlító irodalom- és történettudo-
mány, a szociálpszichológia (Allport) és
a filozófia (Wittgenstein, Gadamer).

Amikor a különböző kultúrákból szár-
mazó emberek találkoznak egymással, a
bennük meglévő mentális képek verseny-
re kelnek a valós tapasztalattal. Miguel de
Unamuno frapáns leírása érzékelteti az
interakció bonyolultságát, amikor azt fej-

tegeti az egyik „példás elbeszélésében”,² hogy amikor Pedro és Juan találkozik, akkor nem csupán a „valóságos” Pedro és a „valóságos” Juan beszélget egymással, hanem Pedro önmagáról alkotott képe is beszélget Juan önmagáról alkotott képével, ugyanakkor Pedro Juanról alkotott képe is beszélget Juan Pedróról alkotott képével. Manfred Bellner önreflexív kérdéseit, amelyek a kötetben megfogalmazódnak, mindnyájan feltehetjük magunknak: „Vajon biztosak lehetünk-e benne, hogy azt látjuk, amit gondolunk, hogy látunk? Vajon igaz-e a más személyekről vagy népekről alkotott véleményünk? És mit tudunk arról, ahogyan önmagunkat látjuk?” (21.)

Az Ajtony Zsuzsanna által kezünkbe adott könyv követi az angol eredeti szerkesztését: az első részben három átfogó elméleti tanulmány olvasható Manfred Bellner és Joep Leersen tollából, melyek filozófiai megközelítésben vizsgálják az észlelés, kép, sztereotípiák és az imagológia viszonyát; bemutatják az imagológiai stúdiók történetét, valamint a nemzeti karakter antropológiai és irodalmi megközelítését. A második részben esettanulmányok kaptak helyet, a fordító betűrendes válogatásban sorjázza a különböző szerzők által készített elemzéseket az egyes európai népek (angolok, balkániak, cigányok, finnek, írek, kelták, magyarok, németek, olaszok, oroszok, románok, spanyolok, szerbek, szlávok, törökök) kollektív karakteréről alkotott elképzelések változásairól. Olyan érdekességet is megtudhatunk például a Marác László elemzéséből, hogy az újlatin folklórban szereplő mesebeli emberevő szörnyeteg, az *ogre* neve a magyar népnévből származik. „A nyugati történetírás a magyarok bejövételét és közép-európai letelepedését barbár törzsek fosztogató, rabló hadjárataiként írta le. Ezzel a magyarok olyan más keleti törzsek mellé sorakoztak fel, mint a szkíták, a hunok és az avarok, akik már évszázadokkal korábban támadták a nyugatot. Így állandósult a fosztogató, barbár magyarok képe. A nyers húst evő és legyőzött ellenségei vérével ivó magyarok állandósult trópusa az angol és francia *ogre* szó [...] etimológiai magyarázatát is nyújtja, amely feltehetően az Hongre szóból származik (ez a magyarok elnevezése volt az ófranciában).” (103.) A szócikkek megfogalmazói inkább a nyugati nézőpontot alkalmazzák, kevesebb szó

esik a kelet-európai szomszéd népek egymásról alkotott képéről. Bőven van tehát kibővítendő aspektusa ennek a kutatási területnek.

Az utolsó részbe az imagológiához kapcsolódó tudományágak és fogalmak rövid értelmezését tartalmazó fejezetek kerültek (antropológia, diskurzus, előítélet, Észak/Dél, etnocentrizmus, eurocentrizmus, film, idegen, identitás/alteritás/hibriditás, karakter/jellem, Kelet/Nyugat, kép, klisé, nemzet/etnikum/nép, poszt-kolonializmus, sztereotípiák, típusosság, toposz, tömegkommunikációs eszközök). A fogalomtisztázó fejezetek kétharmadát az angol kötet szerkesztői írták, egyharmadot a kutatási projektben részt vevő nemzetközi tudósgárda többi tagja, ki-ki saját vagy a hozzá közel álló nemzeti közösségről: Menno Spiering, Ivana Zivancevic-Sekerus, Jean Kommers, Pasi Saukkonen, Marác László, Bruno Naarden, Dennis Deletant, José Manuel López de Abiada, Pavle Sekerus és Nedret Kuran-Burcoglu.

A fordító-szerkesztőnek nem volt könnyű dolga, hiszen ez a könyv az első átfogó, idegen nyelvből átültetett magyar gyűjtemény,³ ezért – különösen az ismeretelmélethez kapcsolódó fejezetek esetében – több tudományterületen és több nyelvben való komoly jártasságot kellett bizonyítania. Ez teljes mértékben sikerült is. Úgy tűnhet ezek után, hogy egy fűrészpörizű, nehezen emészthető kiadvánnyal állunk szemben. Erről azonban szó sincs, a könyv kimondottan érdekes, lebilincselő olvasmány lehet az emberi gondolkodás, megismerés mechanizmusai iránt érdeklődők számára. A címben kiemelt egyetlen példával szeretném ezt illusztrálni. Az észlelés és mentális kép viszonyát taglaló tanulmányban Manfred Bellner egy fölöttébb érzékletes esettel világít rá a mentális képek keletkezésének szelektív mechanizmusára. Goethe 1786-os itáliai úti leveleiben megírja, hogy korábban Volkmann útikönyvében azt olvasta: Assisiben található egy olyan Mária-templom, amely az ókori római időkből származó Minerva-szentély oszlopcsarnokát is magában foglalja. Mivel a költő olasz útjának célja éppen a klasszikus antikvitás emlékeinek fellelése volt, „nem vett tudomást Szent Ferenc csodálatos emlékhelyéről, és inkább ezt a korinthoszi oszlopos kis vidéki templomot csodálta meg. Tehát Goethe észlelését egy

egész sor tényező befolyásolta: másodkézből származó információk (Volkman bédekere); protestáns családi háttér, melynek hatására negatív attitűd alakult ki benne a katolikus, középkori művészettel és építészettel szemben (csupán később, a romantikusok és az utánuk következő generációk kezdték el újra értékelni a középkor és a barokk kor művészetét); előítéletektől sem mentes fogalmi és (Winckelmann művészetszemlélete által meghatározott) klasszicista érdeklődése, melynek nyomán szándékosan döntött amellett, hogy mit akar látni, és mire nem kíváncsi. Végül tehát csak azt jegyezte le, ami beigazolta előítéleteit: »A templomnál (természetesen a homlokzatánál) volt a legnagyobb örömöm, mivel gondolataimat és alapelveimet megerősítve láttam.« Goethe és a romantikusok ezen előprogramozott víziójának eredményeképpen még ma is a kulturális turisták egész hada (beleértve katolikus zarándokokat is) az assisibeli San Francesco bazilika meglátogatását a főtéren álló Santa Maria della Minerva oszlopsorának megtekintésével folytatja, mely Goethe leírása nyomán vált híressé. Így Assisi képét kevésbé határozzák meg helyszíni rajzok vagy fényképek, sokkal inkább vallási, irodalmi és művészettörténeti vélemények és leírások.” (21–22.)

Az irodalmi alkotások imázsformáló szerepének történeti tanulmányozása mellett a kötet elemzése napjaink domináns jelenségeire is irányulnak, arra, hogy manapság egyre nagyobb teret nyerne a tömegtájékoztatási eszközök. Udo Göttlich kötetzáró tanulmányából idézem

az amerikanizálódásra vonatkozó gondolatokat. „A tartalmat – azaz azt, hogy mi kerül műsorba, és hogy ez hogyan befolyásolja a társadalmi integrációt és a kulturális identitást – az angol/amerikai műsorok terjedése miatt »amerikanizálódás« címszó alatt Európában hosszas vita kíséerte [...]. A tömegkommunikáció vonatkozásában a vitákat a kulturális hegemonia miatti félelem generálta. Így például a francia televízió még mindig egy egész sor, az amerikai műsoroknak egy megenyedett határt szabó kulturális protekcionista intézkedés mellett működik. [...] Ennek ellenére az 1980-as évek jelenségeként észlelt amerikanizálódás már a korábbi évtizedekben meggyökerezett, amikor az európai közönség annyira hozzászokott az Egyesült Államokból importált filmekhez és tévéműsorokhoz, hogy amerikai szemléletmódjuk egyfajta »másodlagos identitásként« jelent meg. [...] A külföldi közönséget kiszolgáló műsor-szolgáltatók szándékosan az ország pozitív képét vetítik ki; így a *Deutsche Welle* programszerkezetének elemzése azt mutatja, hogy ennek a csatornának a nézőközönsége Németországnak sokkal változatosabb és pozitívabb képét kapta.” (258.)

Mindezeket a tanulságokat megszívva, a kötet sok-sok igazságát tudatosítva a végigolvasás után visszatérhetünk az indító kérdéshez: Vajon igaz-e a más személyekről, kultúrákról vagy népekről alkotott véleményünk? Mennyiben befolyásolja világlátásunkat a készen kapott, közösségből egyénivé vált kulturális szűrők sokasága?

Tapodi Zsuzsa

■ JEGYZETEK

1. Sorin Mitu: *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*. Polirom, Iași, 2006.
2. Miguel de Unamuno: *Tres novelas ejemplares y un prólogo*. Espasa Capel, Madrid, 1964.
3. A Sapientia EMTE kutatócsoportja 2008 óta szintén kiadványsorozatban népszerűsítette a tudományterületet, a fordítás is ennek a munkának a részeként jött létre, ám a diszciplína nevét azért minden alkalommal ismeretlenként aláhúzza a helyesírást ellenőrző program.